

RICHARD WOLIN

Antisemitisme i metafísica occidental

Una de les estratègies més transparents i alhora patètiques de control de danys que ha sorgit arran de la publicació dels *Quaderns negres* és la pretensió segons la qual, donades les proporcions i el contingut de la crisi històrica actual, *necessitem Heidegger més que mai*. Sovint aquest estratagema va acompanyat d'afirmacions nebuloses relatives a l'Holocaust que es fan servir com a part d'una estratègia (proheideggeriana) d'intimidació moral. Finalment, una vegada que s'ha dispersat la boira, se'ns ve a dir que necessitem Heidegger —algú que era un convençut i particip actiu d'un règim responsable d'Auschwitz i d'una enorme quantitat d'atrocitats de masses— per tal de «pensar l'Holocaust». Fou el ja desaparegut Pierre Bourdieu qui, amb admirable concisió, etzibà el *coup de grace* a tota aquesta apologetica barroera, amb aquesta declaració: «Quan sent gent que diu que no més Heidegger ens permet pensar l'Holocaust, pense que no és possible, que estic somiant. Ara, potser és que no soc gaire postmodern».¹

Richard Wolin és professor d'Història i Ciència Política a la Universitat de Nova York (CUNY). El seu camp de recerca és la història de les idees. Ha fet aportacions cabdals a l'estudi de les fonts de l'irracionalisme, el pensament reaccionari i el totalitarisme contemporanis. Entre les seues obres cal esmentar *Heidegger's Children: Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas and Herbert Marcuse* (2001), *The Seductions of Unreason: the Intellectual Romance with Fascism from Nietzsche to Postmodernism* (2004) i *The Wind from the East: French Intellectuals, the Cultural Revolution, and the Legacy of the 1960s* (2010). Col·labora habitualment a *The Nation*, *Dissent* i *The New Republic*

¹ Pierre BOURDIEU, «Back to History», *The Heidegger Controversy*, p. 266

Però malgrat els advertiments de Bourdieu, aquesta és justament la interpretació que ha desplegat Donatella Di Cesare tant en *Heidegger i els jueus*² com al seu recent assaig sobre «Das Sein und der Jude».³ Així, com proclama Di Cesare amb ànim exculpatori: «L'error filosòfic [de Heidegger] fou el seu compromís amb la metafísica, que es el que el va forçar a cercar una definició del judaisme en comptes de veure aquest “Altre” com una transició “més enllà” [de tota definició].»⁴

Segons Di Cesare, en la mesura que l'antisemitisme de Heidegger es basava en la «metafísica» occidental (què pot voler dir això realment no s'aclareix mai), considera que representava una mostra de *traïció a si mateix*, de Heidegger, puix que aquest, en realitat, era un crític formidable i implacable de la metafísica. Per consegüent, d'acord amb Di Cesare, si es considera filosòficament, l'antisemitisme de Heidegger resulta poc més que un desafortunat *lapsus*: el fruit d'una relaxació lamentable i foraviada de la vigilància antimetafísica característica del filòsof. Així doncs, tot comptat i debatut, les proclames antisemites de Heidegger podrien ser deixades de banda, en la mesura que en casos així Heidegger era infidel a si mateix. Dit altrament, eren casos en els quals *Heidegger no estava sent realment Heidegger*.

Les conclusions de Di Cesare són insostenibles i enganyoses en molts sentits. D'entrada, el punt de vista de Heidegger sobre la viabilitat de la «metafísica» va fluctuar al llarg del temps. Així, en alguns moments, mantenia una disposició molt favorable envers el paradigma metafísic, altrament no podria haver escrit textos amb títols com ara «Què és la metafísica» (1929) i *Introducció a la Metafísica* (1935). I tan tard com en 1940 Heidegger va exaltar la victòria alemanya en el *Blietzkrieg* [o guerra llampec] sobre França com un «acte metafísic». D'altra banda, la doctrina tardana de Heidegger sobre la història de l'Ésser mai va deixar de banda la noció eminentment metafísica de l'«essència» (*Wesen*).

Tots aquests exemples deixen clar que malgrat les salvaguardes i les excuses de Di Cesare, quan li venia bé als seus propòsits Heidegger continuava invocant la metafísica en un sentit altament positiu.

A més a més, l'afirmació de Di Cesare en el sentit que l'antisemitisme de Heidegger estava, d'alguna forma misteriosa, *metafísicament* condicionat, és errònia.

² Donatella DI CESARE, *Heidegger e gli ebrei*, Torí, Bollati Boringhieri, 2014; trad. cast.: *Heidegger y los judíos*, Barcelona, Gedisa, 2017

³ «Heidegger's Metaphysical Anti-Semitism» es va publicar al volum col·lectiu: P. Trawny i A. Mitchell (eds.), *Heidegger, die Juden, noch einmal*, Frankfurt, Klostermann, 2015, pp. 55-74

⁴ DI CESARE, «Das Sein und der Jude», dins P. Trawny i A. Mitchell (eds.), *Heidegger, die Juden, noch einmal*, cit., p. 74

Aquest tipus de presumpcions semblen obeir, més aviat, a una maniobra estratègica adreçada a immunitzar el darrer Heidegger, suposadament «postmetafísic», davant la crítica.

Una anàlisi filològicament més acurada de l'antisemitisme de Heidegger mostraria, lluny d'això, que era el resultat natural de la seua adhesió filosòfica a l'*ethos* del *germanocentrisme*: la idea que Heidegger expressa reiteradament en la seua obra tardana segons la qual només la *Deutschtum* (la germanitat) pot salvar Occident del seu destí de ximpleria i «decadència» sens fi. Perquè en el fons, l'antisemitisme de Heidegger no tenia res a veure amb cap «metafísica», sinó que era més aviat un corollari de la seua acceptació i defensa del particularisme alemany i el pensament *völkisch*. Seria molt més ajustat dir que l'antisemitisme de Heidegger és una derivació del seu refús del punt de vista de l'«Universal», el qual històricament ha estat aliat natural o acompanyament del pensament metafísic.⁵ Al cap i a la fi, si s'hagués mantingut fidel a la «metafísica», la seua adhesió oberta al xovinisme alemany hauria estat molt més difícil.

Com era de preveure, una vegada que Di Cesare ha cobert l'expedient de criticar Heidegger —bàsicament una feina de tràmit: un exercici de filosofia Kabuki— pot tornar a assumir el seu punt de vista filosòfic amb tota la bona consciència i amb força renovada. Així doncs, una vegada hem deixat soterrada per sempre la qüestió del nazisme de Heidegger, ja es pot plantejar de nou i sense cap problema la *Seinsfrage* o qüestió de l'Ésser. D'ací la conclusió de Di Cesare segons la qual atesos els grans perills i les catàstrofes del segle XX, avui *necessitem Heidegger més que mai*. Així, en «L'antisemitisme metafísic de Heidegger», Di Cesare tracta perversament d'eleva un pensador que, als *Quaderns negres*, va caracteritzar l'Holocaust com un acte «d'autoextermini jueu» (*jüdische Selbstvernichtung*), al rang de «filòsof de la Xoà». Ens informa Di Cesare: «Segons es pot llegir als *Quaderns negres*, Auschwitz apareix més estretament relacionat amb [el tema heideggerià de] l'Oblit de l'Ésser... [Heidegger] va aportar els conceptes que permeten avui una reflexió sobre la Xoà: del dispositiu, el *Gestell*, a la tecnologia, de la banalitat del mal a la “fabricació de cadàvers”».⁶

Afirmacions d'aquest tipus flirtegen amb la negació de l'Holocaust. Al capdavall, quan s'arreglerà amb el nazisme, Heidegger no fou de cap manera un seguidor normal i corrent o un simple company de viatge. Lluny d'això, era «plus

⁵ Sobre aquest punt vegeu Axel HONNETH, «An Aversion Against the Universal», *Theory, Culture, and Society*, 2 (novembre 1985), pp. 147-155

⁶ DI CESARE, «Das Sein und der Jude», cit., p. 74

catholique que le roi», i el rei en qüestió era Hitler. «Valdria la pena indagar —opinava Heidegger al seu seminari de 1939 “Die Geschichte des Seyns”— sobre la predisposició dels jueus a la criminalitat planetària.»⁷ I en un altre passatge (aquest tret dels *Quaderns negres*), declarava: «La qüestió del paper de la juevia mundial no és una qüestió racial sinó metafísica, una qüestió relativa a quina mena d'ésser humà por proposar-se el *desarrelament de l'Ésser pels éssers com a tasca “històrico-mundial”*.»⁸

En la citació anterior Heidegger empra el terme «metafísic» en un sentit positiu o aprovatori per tal d'indicar que el seu judici condemnatori de la «juevia mundial» és coherent amb les *tendències més pregones de la seua filosofia*. La raó per la qual, ja passada la guerra, Heidegger no es va desdir mai de la seua identificació prèvia amb el nacional-socialisme és que continuava convençut del que anomenava, a la *Introducció a la Metafísica*, «la veritat interna i la grandesa del nacional-socialisme».⁹ Sabent tot el que sabem ara sobre l'abast i la profunditat de l'antisemitisme de Heidegger —un prejudici integralment lligat al seu enganyós compromís amb la *Deutschtum* o al que de vegades en diu el «Dasein germànic»—, celebrar Heidegger com el «filòsof de la Xoà» com fa Di Cesare a *Heidegger i els jueus* representa un acte definitiu de cinisme: en termes sartrians és el non plus ultra de la *mauvaise foi*.

Aquest punt ha estat subratllat de manera convicent, en una ressenya molt crítica de l'edició francesa del llibre de Di Cesare, pel periodista de *Le Monde* Nicolas Weill. D'altra banda, Weill ajuda els lectors a entendre que l'intent de Di Cesare en *Heidegger, les Juijs et la Shoah* de situar Heidegger dintre d'una llarga genealogia d'antisemitisme filosòfic alemany no justifica ni de bon tros les conclusions exculpatòries que Di Cesare mira d'avançar:

Di Cesare inscriu [Heidegger] [...] en un corrent més ampli i consistent d'«antisemitisme metafísic» de la filosofia alemanya, que es remuntaria a Luter i el seu *Dels jueus i les seues mentides* (1543) [...] Però aquesta contextualització no és un atenuant per a Heidegger, que no té cap excusa. Com tampoc en tenen les apologies tan aflictives d'una certa esquerra radical, d'Alain Badiou a Slavoj Žižek o Gianni Vattimo, o la d'Alain Finkielkraut, que no aconseguen de cap manera edulcorar la justificació heideggeriana de l'assassinat en massa i de la violència.

⁷ Cit. a TRAWNY, *Heidegger und der Mythos der jüdischen Weltverschwörung*, Frankfurt, Klostermann, 2014, p. 51

⁸ HEIDEGGER, *Überlegungen XIV*, GA, 96 (*Schwarze Hefte*), Frankfurt, Klostermann, 2014, p. 121

⁹ HEIDEGGER, *Introduction to Metaphysics*, trad. R. Manheim, New Haven, Yale University Press, 1959, p. 199

Fet i fet, si Di Cesare realment es plantegés els orígens històrics de la Xoà, se n'adonaria que, tot comptat i debatut, la formulació que fa Heidegger del *Seinsvergessenheit* (l'Oblit de l'Ésser) constitueix una pseudoexplicació. És un relat dissenyat per a mistificar i confondre un procés històric immanent que demana urgentment clarificació i desxiframent. Com a element explicatiu, verament, l'«Oblit de l'Ésser» té un poder d'elucidació realment escàs. És un exemple clàssic del que el filòsof Jürgen Habermas va anomenar, amb referència a Heidegger, «abstracció via essencialització».¹⁰ Heidegger el va fer servir, al capdavant, per a absoldre els seus conciutadans alemanys de la responsabilitat per les seues abominables accions. Funcionava, per tant, poc més que com un recurs de conveniència per a evitar el que Karl Jaspers va anomenar *Die Schuldfrage*, és a dir, *la qüestió de la culpa alemanya*.

Són considerables les ambigüitats morals que implica la proposta de Di Cesare segons la qual hauríem de basar-nos, per explicar la Xoà, en un filòsof que com mostren els *Quaderns negres* era un antisemita de pedra picada i un nazi convençut. A més diu molt poc de la seua capacitat de judici. En el fons el que li preocupa infinitament més a Di Cesare és *blanquejar Heidegger*, i d'aquesta manera protegir el «capital cultural» (Bourdieu) que havia acumulat com a acadèmica especialitzada en Heidegger, més que no pas llançar llum sobre la naturalesa de la Xoà. Es fa difícil evitar la conclusió que, en realitat, l'excessiva importància que dona a la idea d'un «Oblit de l'Ésser» va de la mà d'un «oblit» de la raó i el sentit comú.

Afortunadament Danielle Cohen-Levinas ajuda a centrar les coses en la seua il·luminadora contribució recollida a *Heidegger und die Juden*. Com explica amb claredat:

Als ulls de Heidegger els jueus representaven una amenaça formidable per a la realització del destí del *Volk* alemany. El Poble Alemany es trobava immers en la seua missió, que era preparar el terreny per a un retorn dels déus. Per a Heidegger, lligar els alemanys a aquest «Altre Començament» significava clarament una via per evitar el triomf de la *Machenschaft*. La violència hermenèutica engegada per la filosofia de Heidegger és pregona, va molt lluny [...] en la mesura que mena a l'argument que els jueus programaren la seua pròpia destrucció. Heidegger fa poc més que reprendre els arguments dels teòrics del antisemitisme que afirmen que el jueu és essencialment un ésser destructiu.¹¹

¹⁰ Vegeu HABERMAS, «Work and Weltanschauung: the Heidegger Controversy from a German Perspective», a *The New Conservatism. Cultural Criticism and the Historians' Debate*, Cambridge, Mass., MIT Press, 1990

¹¹ COHEN-LEVINAS, «Un Exister Païen», a *Heidegger und die Juden*, cit., pp. 115-116

Com deixa clar Cohen-Levinas, ja en la dècada dels vint, el deute de Heidegger amb la perspectiva del *Sonderweg* alemany és clarament perceptible: en el seu recurs a posicions ideològiques a mitjan camí entre les «Idees de 1914» —com a metàfora de la mentalitat de *Sturm und Kampf* de l'anomenada «jove generació de la guerra»— i les del seu Discurs del Rectorat de 1933.

En aquest sentit, val la pena recordar que en *Ésser i temps*, paràgraf 74, Heidegger invoca, un rere l'altre, els conceptes de *Gemeinschaft*, *Generation*, *Volk*, *Heldentum* i *Kampf*:

Si per força el *Dasein* com a Ésser-al-món existeix essencialment com a Ésser-amb-Altres, el seu esdevenir és un co-esdevenir que determina el seu destí [*Geschick*]. Així caracteritzem l'esdevenir de la comunitat [*Gemeinschaft*], del poble [*Volk*]... Només en la comunicació i en la lluita [*Kampf*] esdevé lliure el poder del destí. El destí indefugible del *Dasein* en i amb la seua «generació» constitueix l'esdevenir ple i vertader del *Dasein*... La possibilitat mateixa de repetició d'una possibilitat d'existència que fou —la possibilitat que el *Dasein* trie els seus herois— es basa existencialment en la determinació present; perquè és en aquesta determinació [*Entschlossenheit*] que hom fa d'antuvi la tria que allibera per a la lluita [*Kampf*] i la lleialtat [*Treue*] envers allò que es pot repetir.¹²

Què hi fan, les idees de *Volk*, *Kampf*, *Gemeinschaft* i *Heldentum* al cor d'un tractat d'«Ontologia fonamental»? És palès que això demostra que, fins i tot en aquest moment relativament primerenc, la concepció de l'Ésser-al-món que tenia Heidegger estava profundament impregnada de la concepció del món de l'anomenada *Grabenschützgemeinschaft* —la «comunitat de les trinxeres»— de la guerra de 1914-18. Com més s'aprofundeix en les arrels del pensament de Heidegger, més clar resulta que aquestes experiències generacionals havien esdevingut la pedra de toc de l'*Eigentlichkeit* (autenticitat). Dit altrament: la generació jove que visqué

¹² HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, § 74: «Denn aber das schicksalhafte Dasein als In-der-Welt-sein wesentlich als Mitsein mit Anderen existiert, ist sein Geschehen ein Mitgeschehen und bestimmt als Geschick. Damit bezeichnen wir das Geschehen der Gemeinschaft, des Volkes... Miteinandersein in derselben Welt und in der Entschlossenheit für bestimmte Möglichkeiten sind die Schicksale im vorhinein schon geleitet in der Mitteilung und im Kampf wird die Macht des Geschickes erst frei. Das schicksalhafte Geschick des Daseins in und mit seiner "Generation" macht das volle, eigentliche Geschehen der Daseins aus... Die eigentliche Wiederholung einer gewesenen Existenzmöglichkeit —dass das Dasein seinen Helden wählt— gründet existenzial in der vorlaufenden Entschlossenheit; denn in ihr wird allererst die Wahl gewählt, die kämpfende Nachfolge und Treue zum Wiederholbaren frei macht»

l'experiència de la guerra fou el punt central de referència per a Heidegger a l'hora de determinar els elements constitutius existencials d'un Ésser-al-món autèntic.

Arran de tot el que s'ha dit, sembla plausible concloure que l'antijudaisme de Heidegger, que ja es manifestava clarament en la seua correspondència de la dècada de 1910,¹³ té infinitament més a veure amb una adhesió de llarga durada a la *Lebensphilosophie* i a la ideologia del particularisme alemany que no, com pretenen alguns dels seus seguidors més crèduls, al llenguatge de la metafísica occidental.

Al capdavant, es necessita una bona dosi de credulitat per a pretendre que un pensador tant sofisticat i calculador hauria transgredit les seues conviccions filosòfiques més íntimes (a saber, la «crítica de la metafísica») d'una manera tan descurada i transparent. Mirant d'excusar l'inexcusable, les descarades exoneracions del Mestre a què es lliura Di Cesare simplement redoblen els inexcusables errors ideològics del mateix Heidegger i els seus desvaris. En aquest punt ens allunyem del terreny de l'argumentació teòrica rigorosa per a endinsar-nos en l'apologètica més vulgar i falsa. ◀

Traducció de Gustau Muñoz

¹³ Vegeu HEIDEGGER, *Mein liebes Seelchen. Briefe Martin Heideggers an seine Frau Elfriede, 1915-1976*, Munic, DVA, 2005, p. 63